

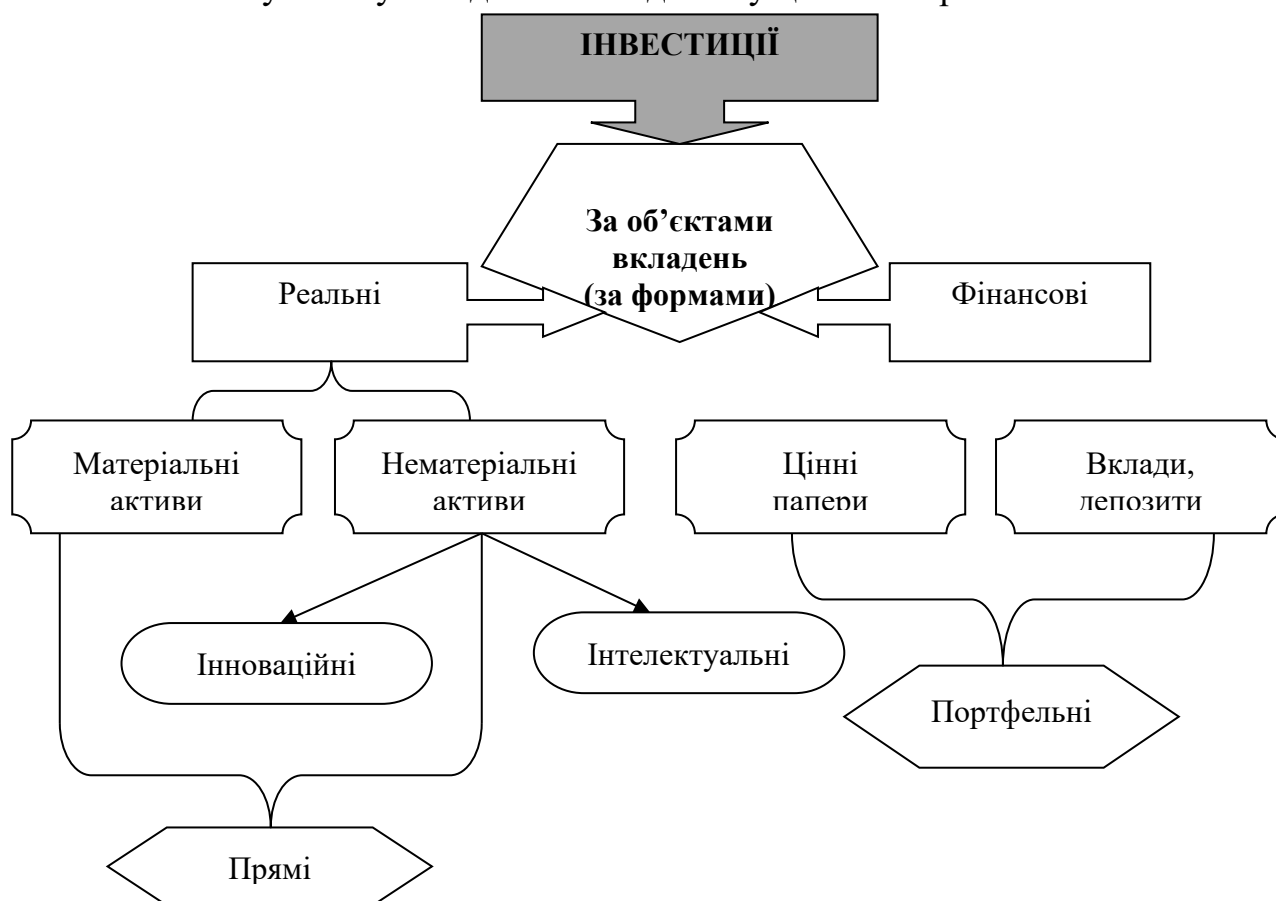

КАРТЕЛ 2 / CHAPTER 2² ACCOUNTING AND ANALYTICAL ASPECTS OF INVESTMENT ACTIVITIES

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-18-04-009

2.1. Порядок відображення інвестицій в обліково-аналітичній системі підприємства

При формуванні інвестиційної політики підприємства за об'єктами вкладень виділяють реальні та фінансові інвестиції (рис.1). Під реальними інвестиціями розуміють вкладення коштів у реальні (нефінансові) активи – матеріальні і нематеріальні. Під фінансовими інвестиціями розуміють вкладення коштів у традиційні фінансові активи (акції, облігації, сертифікати), серед яких найбільш значну частку посідають вкладення у цінні папери.

Рисунок 1 - Об'єкти (форми) інвестиційної діяльності підприємства.

Виокремлення зазначених об'єктів інвестицій відображає найбільш суттєві їх ознаки, відповідно до яких має формуватися інформація в обліково-аналітичній системі. Означені об'єкти можуть бути поглиблено деталізовані

²Authors: Sokhatskyi Oleksandr, Trubitsyna Oksana

залежно від підприємницької мети та інформаційних потреб управлінців (менеджерів, інвесторів, аналітиків).

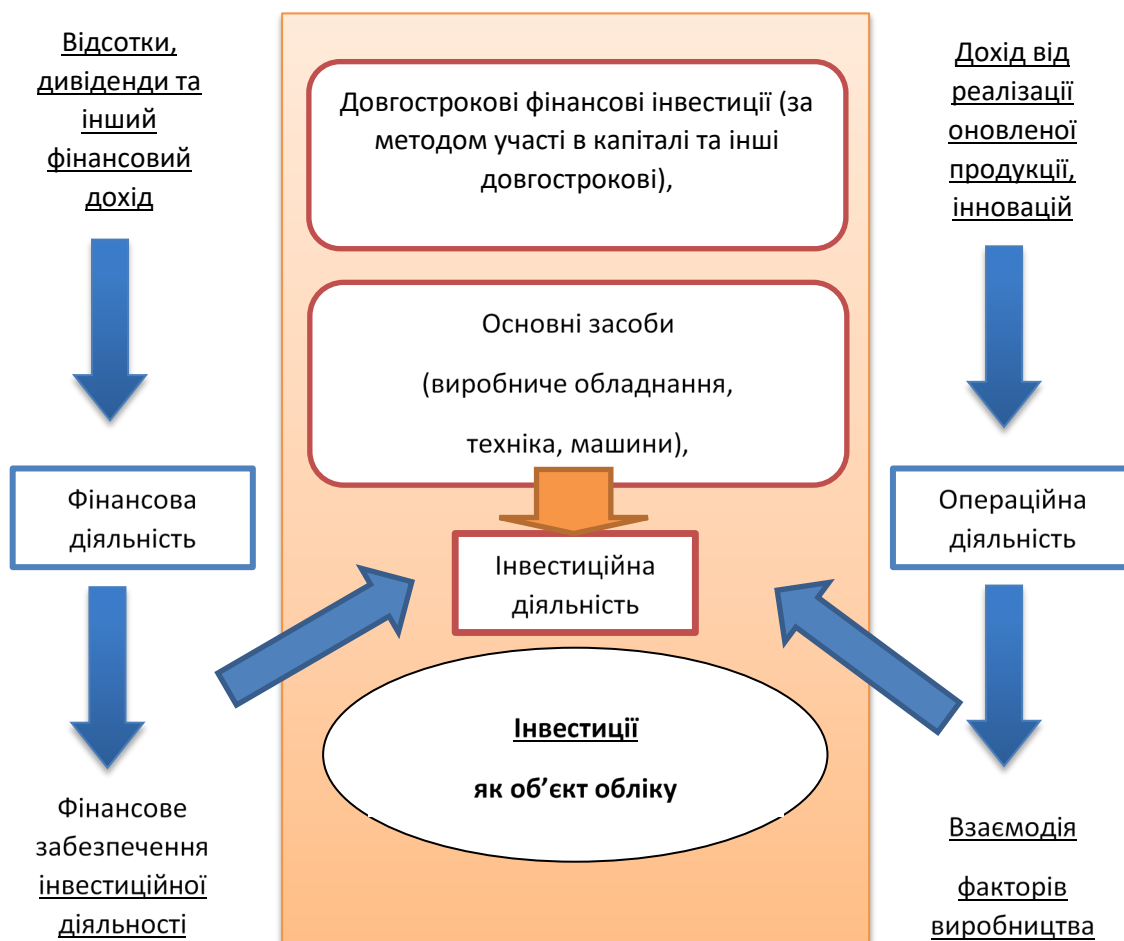
Відзначимо, що НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [9], НП(С)БО 7 «Основні засоби» [15] та НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [10] не дають визначення термінів «інвестиції», «капітальні інвестиції», «фінансові інвестиції». Разом з тим, у п.4 НП(С)БО 7 наведено визначення поняття «незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи» [15], а в п.14 НП(С)БО 7 відзначено, що «витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта» [15]. Термінологія, що викладена в НП(С)БО 12, стосується означень методів оцінки фінансових інвестицій, а також організаційних форм суб'єктів інвестиційної діяльності. Саме визначення терміну «фінансові інвестиції» подає п. 4 НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [11], хоча у тому ж стандарті в п. 3 зазначено, що його положення не поширюються на: «фінансові інвестиції в асоційовані, спільні та дочірні підприємства» [11].

Якщо розглядати фінансову звітність в Україні, то інвестиції згідно з норм НП(С)БО 1 у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» визначені як «незавершені капітальні інвестиції», «довгострокові фінансові інвестиції», «поточні фінансові інвестиції», а в формі № 5 «Примітки до фінансової звітності» подається інформація за видами інвестицій за розділами «Капітальні інвестиції» та «Фінансові інвестиції».

Податковий кодекс (пп. 14.1.8) інвестиції визначає як господарські операції з придбання реальних та фінансових активів, а також корпоративних прав, та розділяються капітальні, фінансові та реінвестиції [17].

Таким чином, Податковий кодекс трактує інвестиції як об'єкт обліку через пов'язану з ними діяльність (операції). На наш погляд, таке бачення є неповним, оскільки дане тлумачення не описує економічний зміст інвестицій як вкладень в основний капітал (майно) або в корпоративні права для використання, реалізації або утримання з метою отримання прибутку або інших економічних та/або соціальних вигод. Наведене в податковому законодавстві визначення пов'язує їх лише з придбанням, хоча інвестор не просто купує (створює) необоротні активи, фінансові інвестиції, а вкладає кошти в ці об'єкти з метою збільшення виробничих потужностей, забезпечення конкурентоздатності продукції тощо, які в майбутньому повинні принести ефект (прибуток) (рис.2).

Тому погоджуємось з О. Л. Яременко, який відзначає, що «інвестиційна діяльність має відмінність від фінансової та господарської лише тим, що інвестор здійснює вибір найефективніших активів, які на перспективу обов'язково принесуть йому доходи» [22, с. 83].

Рисунок 2 - Облік інвестицій, пов'язаних з придбанням (створенням) необоротних активів, фінансових інвестицій у взаємозв'язку з видами діяльності.

Інвестиції найбільшою мірою страждають від економічної кризи, однак вихід з економічної кризи неможливий без здійснення активної інноваційно-інвестиційної діяльності на конкурентоспроможній основі, спрямованої на радикальне оновлення виробництва та впровадження принципово нових технологій виробництва та методів управління діяльністю підприємства. Таким чином, фінансова, інвестиційна та операційна діяльність є взаємопов'язаними, й інвестиції в однаковій мірі впливають на всі три складові.

В Плані рахунків бухгалтерського обліку [3] та Інструкції № 291 про його застосування зазначено, що інвестиції в обліку повинні відображатись на рахунках:

Рахунок 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» [3];

Рахунок 15 «Капітальні інвестиції» [3];

Рахунок 35 «Поточні фінансові інвестиції» [3].

Таке групування інвестицій як об'єкта обліку і аналізу відповідає їхньому економічному змісту та порядку відображення цих активів у фінансовій

звітності, адже капітальні інвестиції відносяться у групу необоротних активів та пов'язане з придбанням довгострокових активів, а фінансові інвестиції узагальнюють за суттю, крім довгострокових за методом участі в капіталі та інших, ще поточні (короткострокові) фінансові інвестиції.

На наш погляд, для цілей управління інвестиціями та пов'язаною з ними діяльністю важливо організувати аналітичний облік капітальних інвестицій, щоб облік інвестиційних витрат вести з виокремленням на рахунках третього та четвертого порядку (рис.3).

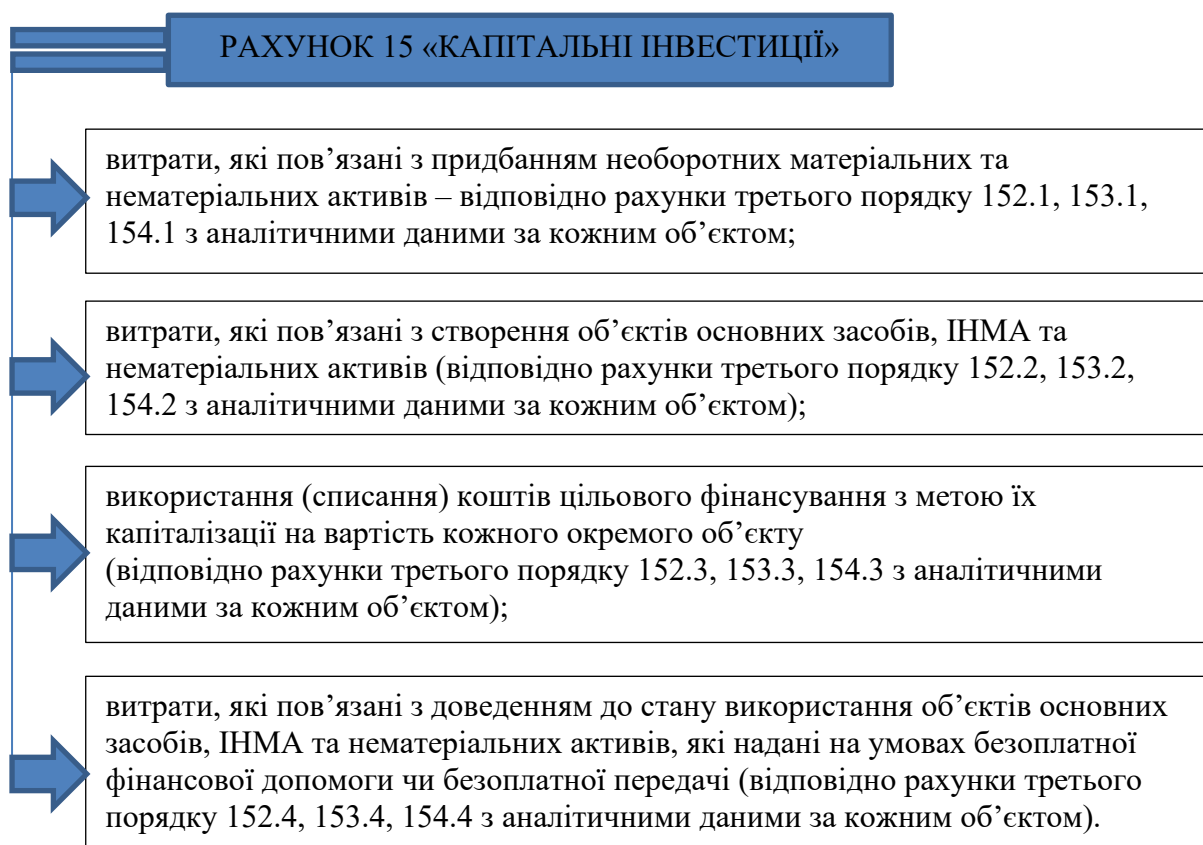
Такий порядок покращить методику обліку капітальних інвестицій за їх напрямками і сферою застосування, дасть змогу аналізувати ці витрати за певний звітний період.

Крім того, на відміну від міжнародних стандартів обліку та звітності, норми національних стандартів обліку рекомендують не включати витрати на сплату відсотків (фінансові витрати з придбання та створення необоротних активів) з моменту створення до первісної вартості об'єкту, за виключенням зазначеного у НП(С)БО 31 «Фінансові витрати» [14] порядку капіталізації відсотків на кваліфікаційний актив. Це складний процес капіталізації витрат за позиками на інвестування в основне майно через внесення змін у облікову політику, систематизацію підтверджуючих документів, і лише на термін створення, – вимагає значних трудозатрат і не є економічно обґрунтованим.

Вважаємо, що часткове визнання позик згідно з НП(С)БО 31 не відповідає змісту господарської операції, оскільки кредит пов'язаний з створенням конкретних об'єктів і повинен відноситись на весь термін погашення до первісної вартості.

Щодо порядку відображення в системі обліку та звітності фінансових інвестицій варто зазначити, що з врахування положень МСБО 28, який рекомендує порядок обліку фінансових інвестицій, виділяючи корпоративні та боргові, існує потреба більш деталізованого відображення в балансі (звіті про фінансовий стан) інформації про корпоративні фінансові інвестиції, які обліковують за методом участі у капіталі. Таким чином, пропонується подавати у вписаних рядках інформацію про частки в активах та зобов'язаннях з включенням до чистих активів (валюти чистої вартості капіталу). Такі дані дозволяють більш детально характеризувати структуру інвестованого капіталу та приймати відповідні економічні рішення (табл.1).

Крім того, вивчення обліково-аналітичного представлення фінансових інвестицій згідно з діючою методикою обліку показують відсутність можливості відокремленого обліку операцій з фінансовими інвестиціями в межах однієї

Рисунок 3 - Обліково-аналітичне відображення капітальних інвестицій для ефективного управління інвестиційним процесами.

Таблиця 1 - «Вписані рядки для відображення фінансових інвестицій у ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» (рядки 1030-1035)

ДОВГОСТРОКОВІ ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ:	КОД РЯДКА
<i>1</i>	<i>2</i>
Боргові фінансові інвестиції	1030
Корпоративні фінансові інвестиції:	1031
– які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (043-044)	1032
– частка в активах	1033
– частка в зобов'язаннях	1034
– інші фінансові інвестиції в корпоративні права	1035

* Сформовано автором на основі [9].

діяльності – інвестиційної. Операції з фінансовими інвестиціями розпоршені між рахунками доходів і витрат іншої звичайної діяльності (не пов'язаної з операційною – фінансова, інвестиційна), що збільшує трудовитрати на вибірку даних та значно ускладнює аналіз ефективності портфелю фінансових інвестицій.

2.2. Організація та методика обліку витрат і доходів від інвестиційної діяльності

Розвиток перехідної економіки в Україні та її інтеграція в світовий економічний простір стимулюють фінансово-інвестиційні процеси. Поліпшення інвестиційної привабливості, розширення обсягів і форм участі іноземного і освоєнні національного капіталу в діяльність бізнес-суб'єктів, вихід на міжнародні ринки, вимагають формування і вдосконалення адекватного методичного та інформаційного забезпечення в системі обліку та звітності з метою управління інвестиційним процесами.

Відповідно до діючої методики обліку витрат і доходів від операцій з інвестиціями у НП(С)БО 15, 16 та затвердженої Інструкції № 291 на бухгалтерських рахунках та в звітності не має чіткого виокремлення фінансової та інвестиційної діяльності. Відтак, для обліку витрат і доходів інвестиційної діяльності призначенні рахунки: 1) інших доходів – ведеться облік доходів від реалізації фінансових інвестицій; 2) інших витрат – обліковуються неопераційні курсові різниці, безоплатні передані активи тощо (рис. 4). Крім того, у фінансовій звітності, а саме у формі № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» [9], інвестиційна діяльність не виділена окремим розділом, а узагальнюється в складі іншої звичайної діяльності. Зауважимо, що у формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів» виділена зовсім інша структура діяльності підприємства з виокремленням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності [9].

Відтак, з метою посилення управлінської функції щодо визначення результатів від інвестиційної діяльності основним завданням обліково-аналітичної системи має стати розмежування інвестиційних витрат і доходів та виокремлення результату за операціями з інвестиціями. На нашу думку, удосконалення обліково-аналітичного забезпечення витрат та доходів іншої звичайної діяльності полягає у структуризації та відокремлення витрат доходів і результатів за фінансовими та інвестиційними операціями.

Модель групування інвестиційних витрат та доходів в порядку списання їх на результат від іншої діяльності, яка згідно з Інструкцією № 291 та НП(С)БО 1 є відмінною за змістом з операційною та фінансовою, не дає повної економічної картини про інвестиційну діяльність, адже багато статей витрат і доходів, що зазначені на рахунку 97 і 74 непов'язані з нею, а деякі статті відсутні.

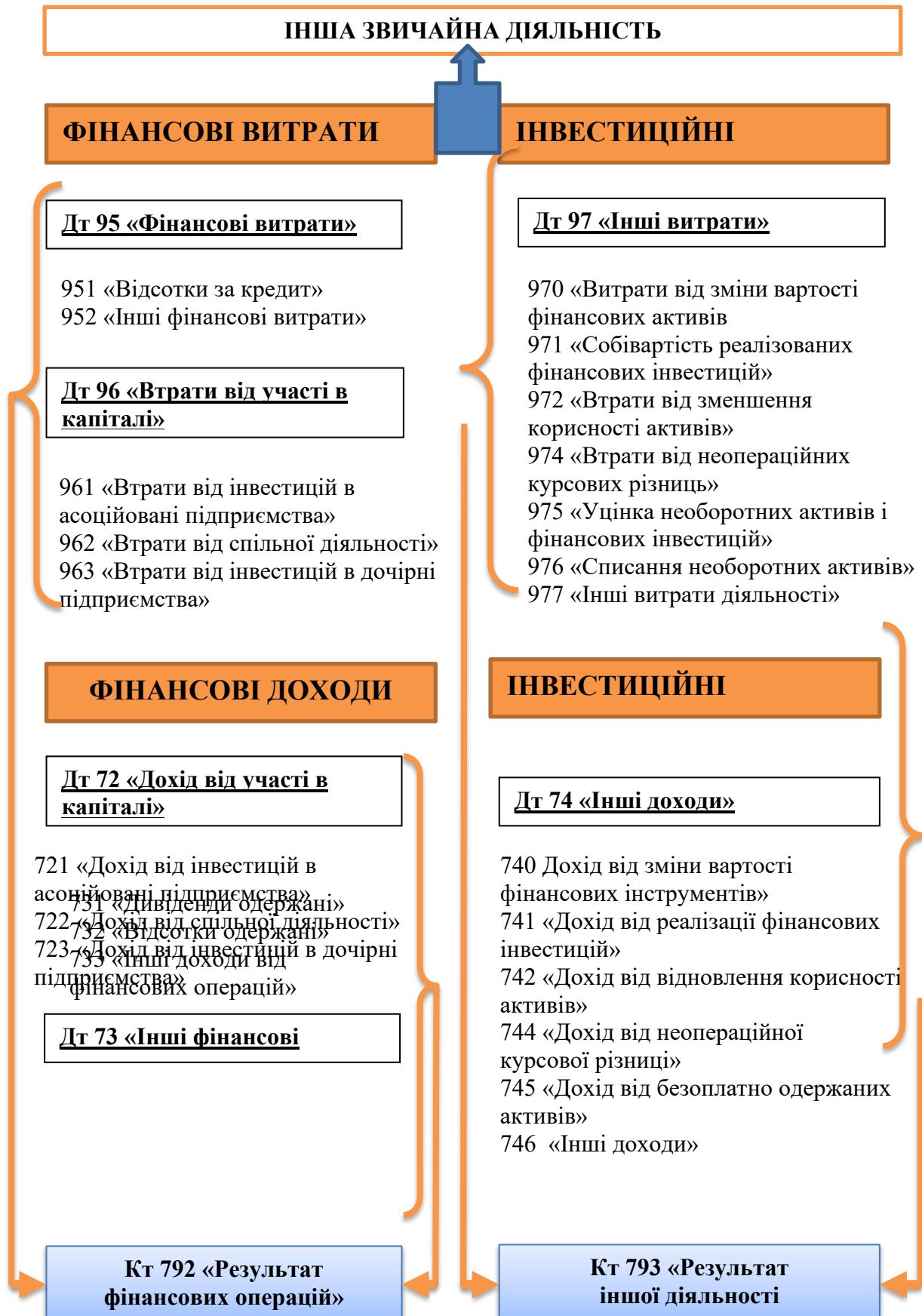

Рисунок 4 - Модель групування витрат і доходів іншої звичайної діяльності підприємства згідно з Інструкцією № 291 [3] та НП(С)БО 1.

Разом з тим, на рис.4 видно, що облік інвестиційних доходів та витрат, які виникають в процесі звичайної діяльності і непов'язані з операційною та фінансовою сферами фірми, ведуться на рахунку 74 «Інші доходи» та 97 «Інші витрати» [3]. Виключенням є субрахунки 970, 740 – щодо зміни вартості фінансових інструментів, і 974, 744 – в частині курсових різниць від фінансових операцій, що за суттю належать до фінансової діяльності. Таким чином, якщо зробити перегрупування цих субрахунків, то логічно, що рахунки 74 і 97 будуть відокремлено деталізувати інвестиційні витрати і доходи в порядку формування результату від інвестиційної діяльності.

Відтак, пропонуємо здійснити перегрупування зазначених вище субрахунків та змінити назву рахунків 74 і 97 відповідно:

74 «Інвестиційні доходи»;

94 «Інвестиційні витрати».

Внесені зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про застосування [3] дають нову модель відокремленого обліку інвестиційної діяльності. Також логічним продовженням має стати зміна назв відповідних рядків форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», які заповнюються за обліковими даними з цих рахунків.

Відповідно до змісту форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» під інвестиційною діяльністю розуміють рух грошових коштів від:

- 1) «витрачання на придбання фінансових інвестицій і необоротних активів» [9];
- 2) «надходження від реалізації фінансових інвестицій та необоротних активів» [9];
- 3) «надходження від отриманих відсотків, дивідендів та інші надходження» [9];
- 4) «виплати за деривативами та інші платежі» [9].

Отже, в формі № 3 відповідно до принципом нарахування в інвестиційну діяльність включають не тільки витрат з придбання, а й витрати з реалізації необоротних активів, які згідно з НП(С)БО 15, 16 та у формі № 2 визначені витратами і доходами від операційної діяльності, за виключенням списання необоротних активів. З метою уникнення цього непорозуміння доцільно змінити діючу методику та вилучити з операційної діяльності операції з продажу необоротних активів, а їх обліковувати як операції, що мають вплив на результат інвестиційної діяльності.

Інформація про доходи від реалізації фінансових інвестицій узагальнюється на субрахунку 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій». Разом з

нарахованими доходами за реалізовані фінансові інвестиції формується собівартість реалізованих інвестицій на субрахунку 971. Порівняння доходів та витрат від операцій з реалізації фінансових інвестицій показує результат від продажу – прибуток або ж збиток.

До інвестиційних належать доходи від відновлення корисності активів або втрати від зменшення їх вартості у відповідності з НП(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» [13]. Ці доходи обліковують на субрахунку 742 «Дохід від відновлення корисності активів» [3], а втрати від зменшення корисності активів – на субрахунку 972 [3].

Відновлення корисності означає, що з плином часу ознаки зменшення корисності активів можуть припинити існувати. В такому разі на дату річного балансу підприємство повинно визначити суму очікуваного відшкодування цих активів.

Величина, на яку сума очікуваного відшкодування активу (у межах балансової (залишкової) вартості цього активу, визначеної на дату відновлення корисності без урахування попередньої суми втрат від зменшення його корисності), повинна перевищувати його.

Після відновлення корисності активу, що амортизується, нарахування амортизації здійснюється виходячи з нової балансової (залишкової) вартості активу і переглянутого (у разі зміни) строку його корисного використання (експлуатації).

У бухгалтерському обліку вигоди від відновлення корисності активу визнаються іншим доходом (п. 18 НП(С)БО 28), а щодо активів, відображених в обліку за переоціненою вартістю, – у порядку, передбаченому відповідним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку з одночасним збільшенням його балансової (залишкової) вартості [11].

Якщо активи не переоцінювалися, вигоди від відновлення корисності відображаються за дебетом рахунку 13 та кредитом субрахунку 742 «Дохід від відновлення корисності активів» [3].

Якщо активи переоцінювалися, то (на дату проведення чергового відновлення корисності):

- у разі перевищення суми попередніх уцінок активу і втрат від зменшення його корисності над сумою попередніх дооцінок залишкової вартості цього активу і вигід від відновлення його корисності сума чергового (останнього) відновлення корисності, але не більше зазначеного перевищення, відображається записом за дебетом рахунку 13 та кредитом субрахунку 742;

- якщо втрати визнаються вперше або сума попередніх уцінок і втрат від зменшення корисності перевищує суму попередніх дооцінок і вигод від відновлення корисності, тоді робиться запис: дебет 972 та кредит 13;
- різниця (якщо сума чергового (останнього) відновлення корисності більше від зазначеного перевищення) відображається записом за дебетом рахунку 13 та кредитом субрахунку 423.

Необхідно відзначити, що з прийняттям змін у 2013 році у НП(С)БО 1 щодо форми № 2 та НП(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність» [12] попри те, що змінено суть субрахунку 741, також вилучено із складу інших доходів субрахунок 743 «Дохід від реалізації майнових комплексів».

Відзначимо, що на відміну від попередньої методики, яка застосовувалась, на сьогодні відповідно до діючого плану рахунків необоротні активи, які обліковуються на субрахунках 101, 103 до рахунку 10 та рахунки 11, 12 повинні реалізовуватись як товар з кредиту субрахунку 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» [3] з формуванням результату від реалізації в межах операційної діяльності.

На субрахунку 744 «Дохід від неопераційної курсової різниці» узагальнюється інформація про курсові різниці за активами та зобов'язаннями в іноземній валюті, які пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства [3].

При списанні негативної курсової різниці за операціями у валюті, яка не пов'язана з операційною діяльністю, складається кореспонденція Дт 974 Кт 63,685,37,31 – зазначено витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю (валютні операції з необоротними активами та фінансовими інвестиціями).

Однак, за діючою методикою обліку на субрах. 974 курсові різниці відображають не лише в межах інвестиційної діяльності, а й в межах фінансової, як зазначено в назві субрахунку – неопераційні.

На необхідності розмежування в системі обліку відокремленого обліку курсових різниць за інвестиційною діяльністю наголошують З.В. Задорожний [2], Я. Д. Крупка, І. В. Мельничук [4] Г.В. Нашкерська [16] та ін. Погоджуємось з думкою авторів та вважаємо за доцільне субрахунок 744 «Дохід від неопераційної різниці» [3] перейменувати на «Дохід від курсової різниці, пов'язаної з інвестиційною діяльністю». Згідно з принципом нарахування доходів також виникає необхідність перейменувати субрахунок 974 «Втрати від неопераційних курсових різниць» [3] на «Втрати від курсової різниці, пов'язаної з інвестиційною діяльністю». На зазначених субрахунках потрібно обліковувати

відповідно доходи і втрати від неопераційних курсових різниць, які пов'язані лише з інвестиційною діяльністю.

Інформація про доходи від безоплатно одержаних необоротних активів, фінансових інвестицій та цільового фінансування капітальних інвестицій узагальнюється на субрахунку 745 «Дохід від безоплатно одержаних активів» [3]. Дохід від цільового фінансування капітальних інвестицій та безоплатно одержаних необоротних активів, що підлягають амортизації, визначається у сумі, пропорційній сумі амортизації відповідних активів одночасно з її нарахуванням. Дохід від безоплатно одержаних земельних ділянок і фінансових інвестицій визнається при їх вибутті.

На нашу думку, інформація на субрахунках 746 «Інші доходи від звичайної діяльності» [3] та 977 «Інші доходи від звичайної діяльності» [3] не пов'язані з інвестиційними, оскільки це інформація про списання кредиторської заборгованості, що не виникла в ході операційного циклу, після закінченні строку позовної давності, від перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань об'єкта придбання над сукупністю витрат на об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності сума дооцінки об'єктів необоротних активів у випадках, передбачених НП(С)БО.

Отже, доходи і витрати інвестиційної діяльності в діючому Плані рахунків та згідно з Інструкцією № 291 є розпорошеними в розрізі багатьох субрахунків і рахунків операційної та іншої діяльності, тому важливим завданням обліково-аналітичного забезпечення управління об'єктами інвестиційної діяльності є перегрупування інвестиційних витрат і доходів в порядку визначення результативності інвестування та з метою отримання реальних даних про стан інвестиційної діяльності на підприємстві та відображення його в фінансовій звітності.